

education

Department:
Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

**NATIONAL
SENIOR CERTIFICATE**

KREITI YA 12

SEPEDI LELEMETLALELETŠO LA PELE (FAL)

LEPHEPHE LA PELE (P1)

NOFEMERE 2009

MEMORANTAMO

MEPUTSO: 80

Palomoka ya matlakala a dipotšišo ke 5.

KAROLO YA A: TEKATLHAOLOGANYO**POTŠIŠO 1**

- 1.1 1.1.1 ➤ E thuša batho ka moka bao ba nyakago thekgo go ya ka seo se ba diragaletšego goba seo ba lego sona.
 ➤ Ka go no bona batho ba go swana le yena, motho o amogela seemo seo a lego go sona.
 ➤ Go hwetša tlhompho, lerato le tšeo ba di hlokago.
 (Tše pedi tša tše) (4)
- 1.1.2 Ba diriša tšhelete ya mekgatlo go phethagatša dinyakwa tša bona go fetiša ka mokgwa woo ba direlago mekgatlo. Bontšha phapano yeo. (2)
- 1.1.3 Mothofatšo / sekapolelo, se gatelela tšhomišano ya maloko a mokgatlo. (2)
- 1.1.4 Se laetša gore ge maloko a mokgatlo a ka se dirišane mmogo, go na ba ka se hwetše thušo ya maleba. (2)
- 1.1.5 O re ga go motho yo a swanetšego go kgethollwa, batho ka moka ba a lekana. (1)
- 1.1.6 Batho ba tšhaba gore seemo seo ba lego go sona se tla tsebega setšhabeng gomme batho ba thoma go ba kgetholla le go ba hloriša. (Karabo ya maleba e tla amogelwa) (2)
- 1.1.7 Balekwa ba tla tšweletša dikarabo tša go fapana.
 (a) Mohlala: Modiredi wa mmušo o swanetše go ya lefelong la mokgatlo gore tšhelete e dirišitšwe ka tsela ya maleba, le go bona ditlankana tša dilo tšeo di rekilwego.
 (b) Go šongwa ka tsela yeo ba tshepišitšego go diriša tšhelete ka gona. (4)
- 1.1.8 Gore ba tsebe seemo sa bona mabapi le phetelo ya bolwetši bja HIV/Aids. (2)
- 1.2 1.2.1 Ka lebaka la tlhokego ya mešomo le meputso ye e sa kgotsofatšego/mathata a politiki. (2)
- 1.2.2 Ee, ke Matšwantle ka gore ba tšwa dinageng tša ka ntle. (2)
- 1.2.3 Ba ba kgethologanya ka go ba bitša (makwerekwere) ka maina ao a sa amogelego. (2)
- 1.2.4 ➤ Ga ba amogelege, ke ka fao ba tlaišwago.
 ➤ Ba ba lwantšha ka gore ba tšeela batho mešomo/basadi/go dira bosenyi. (2)

- 1.2.5 Baithuti ba tla tšweletša dikgopolo tša bona.
Mohlala: Ba bangwe ba tla re go lokile ge ba le ka nageng ka ge ka moka re le batho. Ba bangwe ba tla re go kaone ge ba ka boela gagabobona ka ge didirišwa tšeo di lego ka nageng di sa lekanele palo ye ntši ka mokgwa woo (2)

PALOMOKA YA KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: KAKARETŠO

POTŠIŠO 2

Kabo ya meputso e tla ba ka tsela ye:

- ❖ D =Dintlha tše šupa tša kakaretšo. (7)
 - ❖ P =Polelo (2)
 - ❖ M=Palo ya mantšu go ya ka taelo. (1)
- [10]**

Dintlha tše šupa di tšweletšwe ka mokgwa wo:

- Theko ya dijo e ile godimo gomme batho ba palelwa ke go di reka.
- Batho ba swanetše go lekola dipotla tša bona pele ba ka reka dijo.
- Batho bao ba dirišago tšhelete bošaedi ba feleletša ba tsene dikolotong/mekitlaneng ba se ba ikemišetša ka lebaka la tirišo bošaedi ya tšhelete
- Setšhaba se eletšwa go šomiša lenaneo la peakanyo ya go diriša tšhelete le go ngwala dilo tše bohlokwa tšeo ba di nyakago.
- Batho ba eletšwa go hlokomela tirišo ya tšhelete nakong ya keresemose, ka ge e le nako yeo tšhelete e dirišwago bošaedi.
- Bana ba tlogelwe gae ge batswadi ba eya lebenkeleng ka ge ba nyaka go rekelwa dilwanalwana.
- Batho ba eletšwa go reka mabenkeleng a ditheko tša fase, go apea dijo tša go lekanela le go boloka tšeo di šetšego gore di tle di lewe e se go go lahlwa.
- Setšhaba se ka efoga bothata bja go reka dijo ka theko ya godimo ka go bjala merogo ka gae.

PALOMOKA YA KAROLO YA B: 10

KAROLO YA C: THUTAPOLELO LE TŠHOMIŠOPOLELO**POTŠIŠO 3**

- 3.1 - Ke ka lebaka la gore e abetšwe tšhelete ye nnyane go ka lekana go reka dibetša.
- Ka lebaka la kabelo ye nnyane ya tšhelete ka ge naga e le ya khutšo. (1)
- 3.2 Dimilione tše lesome tša diranta. (2)
- 3.3 Dimilione tše masomenne tša diranta. (1)
- 3.4 Kgoro ye ke ya motheo, tsebo le bokgoni tšeo motho a nago le tšona di tšwa thutong/Thuto e bile bohlokwa go feta dikgoro tše dingwe nakong ye ya kabo ya ditšhelete. (2)
[6]

POTŠIŠO 4

- 4.1 (a) -gadi > e laetša bong/ botshadi/ bogolo
(b) -ana > e laetša lenyatšo/ nyenyefatšo /lerato/tekatakanyo/botshadi (2)
- 4.2 Basadi ba bohlale > leina (bohlale) le hlaola leina (basadi) (2)
- 4.3 Go bile le mogwanto wo mogolo lehono. > lefitilego
Go tla ba le mogwanto wo mogolo lehono. > letlago (2)
- 4.4 (a) Ke mogwanto wa eng?/ Nkane basadi...
(b) Lebopipotšišo la eng?/leswaopotšišo(?) / nkane (3)
- 4.5 Taetšo ya gore go diragala ditiragalo tše pedi/E kgokaganya dikgopolo tše pedi (2)
- 4.6 Mogwantong > Ka lebaka la gore leina le lengwe le le lengwe leo go hlomeseditšwego moselana wa -ng go lona, le fetoga lefelo. (2)
- 4.7 wo mogolo > Lehlaodi la sebopego/seemo (2)
- 4.8 Lentiri > Tiro e dirwa godimo ga seboledi ke motho yo mongwe. (2)
[17]

POTŠIŠO 5

- 5.1 5.1.1 Ijoo! > Le laetša maikutlo a go kwa bohloko (2)
- 5.1.2 Hloya > Bakgalabje ba hloya lehodu. (2)
- 5.1.3 Phaahla > E laetša tlhompho/ honorifiki. (2)
- 5.1.4 (a) Ga go na motho yo a nago le ditokelo mo!
(b) Ke kgopela tshwarelo hle! (2)
- 5.1.5 Tla > e laetša gore tiro e sa tlile go direga (2)

5.2

	Mainahlangwa	Lebaka
(a)	Sefofane	Se fofa lefaufaung
(b)	Tšhutšhumakgala	Modumo wa yano ge o duma o re tšhu! tšhu!
(c)	Sefatanaga	Se fata naga sa thuntšha lerole ge se sepela.

(4)
[14]**POTŠIŠO 6**

Ge le ngwala tlhahlobo le bale melawana ya potšišo ye nngwe le ye nngwe. [3]

PALOMOKA YA KAROLO YA C: 40

PALOMOKA YA TLHAHLOBO: 80